

EVANGEELIUMI TÄHENDUS ALGKRISTLASTE JUURES¹

Peeter Roosimaa

Kristlaste üheks keskseks mõisteks on evangeelium. Mk 1:15 on Jeesuse kogu kuulutus võetud kokku sõnadesse: “Parandage meelt ja uskuge evangeeliumisse!” Mida see ütlus aga tähendab? Kuidas võisid esimesed kristlased evangeeliumi mõistest aru saada? Miks valiti just see väljend keskset kristlikku sõnumit tähistama? Alljärgneva artikli eesmärgiks on evangeeliumi mõiste kasutuselevõttu kokkuvõtlikult käsitleda.

1. SÕNA *EVANGEELIUM* KASUTAMISE STATISTIKAST UUES TESTAMENDIS

Sõna *evangeelium* (εὐαγγέλιον) on Uues Testamendis kasutatud 76 korda,² neist valdavas enamuses apostel Pauluse kirjades. Seejuures kõige enam on seda kasutatud kirjades roomlastele,

¹ Artikkel on valminud ETF grandil 6754 ja Elstal'i Teoloogilise Seminari toetusel.

² Lähtun uurimusest: Robert Morgenthaler, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes* (Frankfurt am Main: Gotthelfe-Verlag Zürich, 1958), 101.

korintlastele, galaatlastele, filiplastele ja esimeses kirjas tessalooniklastele, neis kokku 62%. Suhteliselt palju esineb seda sõna ka Markuse evangeeliumis, 10%. See tähendab, et 72% selle sõna kasutusest esineb Uue Testamendi seitsmes teoses, mis kõik olid kirjutatud Rooma impeeriumi kesksetel aladel paiknenud kogudustele. Kümnes Uue Testamendi teoses puudub see sõna hoopis. Võrdluseks olgu öeldud, et LXX-s esineb seda sõna üksnes kolm korda. Sama suundumust näitab ka tegusõna *evangeeliumi kuulutama* (εὐαγγελίζω) kasutus. Seda sõna esineb Uues Testamendis 54 korda, neist 35% Pauluse juba nimetud teostes ja 46% Luuka kaksikteoses, mis samuti olid suunatud eelkõige Rooma impeeriumi kesksetel aladel olevatele kogudustele, kokku 81% selle sõna kasutustest.

Toodud statistikast nähtub, et evangeeliumi mõiste kristlik kasutus oli levinud just Rooma impeeriumi hellenistlikes piirkondades. See tähendab, et inimesed pidid sellest ilma suuremate probleemideta aru saama, see pidi olema sealsetele inimestele üldiselt mõistetav. Kristusest kuulutamisel oli väga oluline kasutada sõnu ja väljendeid, mis aitasid kuulutuse olemust võimalikult õigesti taibata. Selline kristliku kuulutuse mõistmise probleem oli eriti ilmne aladel, mis jäid eemale Palestiinast. Järelikult pidi sealsetel aladel *evangeelium* juba varasemas profaanses või religiooses kasutuspraktikas omama selliseid tähendusjooni, mis sobisid selle sõna kristliku kasutuse jaoks. Ja seda kristlikud misjonärid ka ära kasutasid.

2. SÕNA *EVANGEELIUM* KASUTUS ANTIKMAAILMAS

Evangeelium tähendab otseses tõlkes head sõnumit, kuid oma konkreetse tähenduse saab see sõna alles oma kontekstis. Juba antiikmaailmas oli tarvis usaldusväärselt edasi anda väga mitme-

suguseid sõnumeid. Näiteks valitsejate korraldused või teated lahinguväljal viibivatelt sõjapealikel.

Substantiiv *evangeelium* (εὐαγγέλιον) on esmakordselt tõendatud Homerose juures ja tähendas *sõnumitooja tasu*, hiljem tähendas see ka *sõnumit*. Verb *evangeeliumi kuulutama* (εὐαγγελίζεσθαι) (alates Aristophanesest) seostus hea sõnumi edasiandmisega, nt võiduteate edasiandmine. Εὐαγγελία θύειν tähendas *hea sõnumi eest tänuohvrit tooma*. Nii substantiiv kui verb võisid olla seotud ka halva sõnumiga.³

Sõnumitoomise vanatestamentlikuks näiteks olgu lugu, kus kuningas Taavetile tuuakse teateid mässu tõstnud Absalomi surmast. Seal ütles Ahimaats, Saadoki poeg, väepealik Joabile (2Sm 18:19j): ““Ma jooksen nüüd ja viin kuningale rõõmusõnumi (εὐαγγελίω), et Issand on nõutanud temale õiguse tema vaenlaste käest.” Aga Joab ütles temale: “Täna ei ole sa rõõmusõnumi (εὐαγγελίας) kuulutaja; mõnel muul päeval saad sa viia rõõmusõnumi (εὐαγγελίη), aga täna ei saa sa viia rõõmusõnumit (εὐαγγελίη), sest kuningapoeg on ju surnud.”” Mõni aeg hiljem jooksis selle sõnumiga Taaveti juurde üks etiooplane ja kuulutas: “Võtku mu isand kuningas kuulda häid sõnumeid (εὐαγγελισθήτω), sest Issand on täna nõutanud sulle õiguse kõigi käest, kes olid tõusnud su vastu!” (s 31). Nagu Joab oli ütelnud, osutuski see teade kurvaks sõnumiks. Vanatestamentliku hea sõnumi tõeliselt sobivaks näiteks on Js 52:7: “Kui armsad on mägede peal sõnumitooja sammud. Ta kuulutab (εὐαγγελιζόμενον) rahu, toob häid sõnumeid (εὐαγγελιζόμενος), kuulutab päästet ja ütleb Siionile: “Sinu Jumal on kuningas!””

Väljaspool kristlust ja piiblikirjandust kasutati sõnu *evangeelium* ja *evangeeliumi kuulutama* harva; oskussõna tähendus neil puudus. Alles keisrikultuses muutus *evangeelium terminus technicus*’eks.⁴ Esimese sajandi Rooma impeeriumis seostus evan-

³ Helmut Koester, “Evangelium,” RGG Bd 2 (1999), veerg 1735j.

⁴ *Ibid.*

geelium suuresti keisripaleest tulevate ametlike sõnumitega. Kõik, mis keisripaleest väljus, pidi tooma rahvale rõõmu.

Evangeeliumi puhul on märkimisväärne selle seos sõnumitoojaga. Mitte igasugune hea sisuga külajutt või ükskõik kelle poolt edasi antud sõnum ei olnud veel evangeelium. Evangeeliumi puhul oli ikka tegu mingi üliku sõnumiga, mille tema käskjalg või heerold edasi andis. Seda seotust saadikuga kinnitab ka sõna tüveosa *ἄγγελ*. Kreeka keeles tähendas *ἄγγελος* (alates Homerosest tõendatud) inimlikes suhetes *käskjalga*, *saadikut*, kes kõneles või tegutses selle isiku asemel, kes teda saatis. Ta oli puutumatu ja jumalate eriline kaitsealune. Homerose juures oli ta eelkõige jumalate saadik. Ka LXX-s tuleb sõna *ingel* korduvalt ette. Nii nagu kreeka kirjanduses, nii võis ka siin käskjalaks olla lihtsalt inimene (või inimesed), kellele oli antud vastav ülesanne. Sellistele käskjalgadele oli iseloomulik, et nad kasutasid muu hulgas vormelit: “Nii ütleb NN”, mis kinnitas saadiku volitusi. Nt 4Ms 20:14 on kirjutatud: “Kaadesist läkitas Mooses käskjalad (*ἄγγέλους*) Edomi kuninga juurde: “Nõnda ütleb su vend Iisrael...”” Vanatestamentlike tõendite puhul on ingel ikka olnud Jumala saadik, seejuures ei olnud tähtis mitte tema olemus (inimene, inimese ja Jumala vahepealne, kuni Jumal ise), vaid tema funktsioon: ta pidi kindlale adressaadile viima Jumala sõnumi.⁵

3. SÕNA *EVANGEELIUM* KASUTUS ALGKRISTLASTE JUURES

Nagu sõna *evangeelium* Uues Testamendis esinemise statistika lubab järeldada, toimus sellele mõistele kristliku sisu andmine just Kreeka ja Rooma aladel. Misjonäride sõnu võidi paganlikel aladel mõista ilmselt kui saadiku (apostli) kaudu antud kõrgema võimu sõnu (esmlt lihtsalt kui mingi jumaluse sõnu, vt Pauluse

⁵ Horst Seebass, “Engel/Bote,” *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, neubearbeitete Ausgabe; Hgg Lothar Coenen und Klaus Haacker, Bd 1. (Wuppertal: Brockhaus; Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1997), 332–333.

jutlus Ateenas tundmatust jumalast Ap 17:22jj), mis peaksid lõppkokkuvõttes valmistama rõõmu. Kui Roomast tulevad evangeeliu- mid tähendasid keisri autoriteediga sõnumeid, siis kristliku evan- geeliumi puhul oli tegu Jumala sõnumiga, ametliku sõnumiga, millel on Jumala autoriteet ja tagatis.

Kõigiti on näha, et evangeeliumi all mõisteti enamat kui üksnes Jumalast lähtunud head sõnumit, nt nagu inglikuulutus Maarjale (Lk 1:26jj; kuigi ka see oli täiesti ametlik Jumalalt saadetud sõnum). Pigem on evangeeliumi suhtes tüüpiliseks väljenduseks apostel Pauluse öeldu: “Sest ma ei häbene evangeeliumi, see on ju Jumala vägi päästeks igähele, kes usub, juudile esmalt ja siis kreeklasele” (Rm 1:16). Muidugi ei ole siin mõeldud mingit maagilist väge, vaid uue lepingu ja selle juurde kuuluva uue seaduse jõudu. See väljendub selles, et Jumal oma väega toimib vastavalt sellele lepingule. Kui võrrelda ingli kuulutust Maarjale (Lk 1:26jj) ja ingli kuulutust karjastele (Lk 2:10jj), siis viimane on üsna hästi koos- kõlas ka Pauluse öelduga, ühtlasi on Lk 2:10jj puhul kasutatud sõna εὐαγγελίζομαι – *kuulutan evangeeliumi*. See tähendab, mitte igasugune Jumalalt saadud ja prohvetite poolt edasiantud hea sõnum ei leidnud tähistamist kui evangeelium. Tegemist oli millegi spetsiifilisega.

4. EVANGEELIUM KUI LEPINGUGA SEOTUD MÕISTE

Kui vaadata Uue Testamendi kirjakohti, kus on kasutatud sõna *evangeelium*, siis peaaegu kõigis neis kohtades võiks seda asendada väljenditega kas *uus leping* või *uus seadus*, ilma et autori algne mõte läheks kaduma. Vaid mõnes üksikus kohas sobiks paremini lihtsalt rõõmusõnum (vt Mk 1:1; Ef 6:15). See tähelepanek suunab mõtte sellele, et mõistega *evangeelium* taheti asendada sõnu *leping* või *seadus*.

Kuid mis oli evangeeliumi mõiste kasutuselevõtu mõte? Miks ei jäädud muude, Palestiina aladel elanud kristlaste poolt kasutusel

olnud mõistete juurde? Kui Jeesus viimasel söömaajal kuulutas välja n-õ uue õigusruumi, mis sai kinnitatud tema ristisurma ja surnuist ülestõusmisega, siis kasutas ta sõnu, mida on tõlgitud kui “*uus leping* (ἡ καινὴ διαθήκη), minu veres” (1Kr 11:25; Mk 14:24 par). Kirjas heebrealastele ongi kasutatud just lepingu mõtet. Nii räägitakse seal esimesest lepingust ja uuest lepingust (vt nt Hb 8:6jj). Kuid lepingutest on juttu ka 2Kr 3:6; Gl 2:24 jt. Samuti on kasutatud näiteks väljendit Kristuse seadus (1Kr 9:21).

Evangeelium kui hea sõnum võis tekitada ka arusaamatusi. Seda võidi mõista kui kõikelubavat: kõik on lubatav (vt 1Kr 6:12; 10:23), sest me oleme ju armu all. Lepingu või seaduse mõistete kasutamine oleks andnud palju korrastatuma tulemuse.

See on tõsi, et arusaamatused kipuvad ikka tulema, kuid nende mõistete kasutusel on ka teine külg. Nagu nimetatud, püüdsid kristlased oma sõnumit edasi anda võimalikult arusaadavalt. Kui aga oletada, et oleks hakatud kasutama mõisteid nagu *uus seadus* või *uus leping*, siis juutide juures oli see mõeldav, kuigi ka seal võis see põhjustada teatud arusaamatusi. Juudid olid harjunud, et rääkides *seadusest* mõisteti Moosese kaudu antud tervet seaduste kogu. Selle eri tekstide kohta kasutati mitmesuguseid termineid. Nt 2Ms või 3Ms on vastavalt tõlkele juttu *määrustest* ja *käskudest* (3Ms 26:15 jt), *seadlustest* ja *kohtuseadustest* (3Ms 18:5 jt). Kõik need kokku moodustasid Moosese seaduse või lihtsalt Seaduse. 2Ms 24:12 on kirjeldatud selle seaduse saamise kohta: “Ja Issand ütles Moosesele: “Tule üles minu juurde mäele ja ole siin, siis ma annan sulle kivilauad ning Seaduse ja käsud, mis ma olen kirjutanud neile õpetuseks!””

Analoogiline oli olukord mõistega *leping*. Vanast Testamendist võime lugeda mitmetest lepingutest, kuid põhiline leping juutidele oli Siinai leping. Nii võis juutide juures rääkida Moosese seadusest ja Kristuses antud uuest seadusest, Siinai lepingust ja Kristuse uuest lepingust.⁶

⁶ Vt ekskurss *Kaks lepingut*.

Lepingu osas poleks mõistmisega vast suuri raskusi tekkinud, küll aga oleks seda seoses seadusega. Kristlaste hulgas olid ju tuttavad sellised mõtted nagu: “Seaduse lõpp on Kristus” (Rm 10:4); “me ei ole Seaduse, vaid armu all” (Rm 6:14) jt. Mõeldud on muidugi Moosese seadust. Kuid kummaliselt ja segadust tekitavalt oleks kostnud ütlus: “me pole enam Seaduse all, me oleme uue Seaduse all.” Seepärast on uues tähenduses seaduse mõistet kasutatud ettevaatlikult (vt nt Rm 8:2: “Sest elu Vaimu seadus Kristuses Jeesuses on vabastanud su patu ja surma seadusest”).

Võrreldes juutidega oli olukord paganlikus maailmas veelgi keerukam. Seal ei olnud üldiselt tuttav ei Moosese seadus ega Siinai leping. Kui sellises olukorras rääkida uuest seadusest, siis tekib kohe küsimus, mille suhtes uus? Anti ju Roomas aeg-ajalt välja uusi seadusi. Ka nime Jeesus või tiitli Kristus kasutamine poleks midagi aidanud. Või kui rääkida uuest lepingust, siis millise lepingu suhtes on see uus? Uusi lepinguid sõlmiti lausa riiklikul tasandil. Seepärast oli kindlasti otstarbekam võtta kasutusele mingi muu sõna, ja seda eriti paganlikel aladel.

5. EVANGEELIUMI SEOS UUE LEPINGUGA JA UUE SEADUSEGA

Eelnevast võiks järeldada, et evangeelium asendab mõisteid uus leping või uus seadus. Kui võrrelda evangeeliumi ja uue lepingu ning uue seaduse tähendusi, nagu need tulevad esile Uues Testamendis, siis on näha, et nad on olemuslikult seotud, kuid nende tähendused päriselt ei kattu. Analoogiline olukord on ka Siinai lepingu ja Moosese seaduse juures. Võib öelda, et seadus piiritleb ja määrab lepinguga haaratud tegevusruumi. Seadusega kirjeldatakse lepinguga määratletud õigusruumi. Toora aga kirjeldab nii Siinai lepingut kui ka Moosese seadust, samuti nendega seotud lugusid.⁷

⁷ Vt *ibid.*

Juutidel oli sajandite pikkune traditsioon, kuidas elada õiguslikult korrastatud elu. I sajandil hoolitses tempel, hoolitsesid varise-rid ja teised, et võimalikult kõik eluvaldkonnad oleksid õiguslikult korrastatud. Kui neist said kristlased, siis ei heidetud õiguslikult korrastatud elu kõrvale, vaid seda hakati ümber kujundama, oma õigussüsteemi hakati muutma lähtudes tõsiasjast, et Kristus Jeesus on valitseja. Seega ei tähendanud Seaduse lõpp seadusetust, vaid uut õigusruumi. Moosese seaduse kehtivuse lõppemine kristlaste elus ei tähendanud õiguslikku määramatust, õiguslikku segadust või isevoolu teed liikumist, et kõike on luba teha, me pole seaduse, vaid armu all. Selles mõttes Jeesus isegi radikaliseeris Moosese seaduse nõudeid (vt nt Mt 5:21jj). Kogu Uus Testament osutab kristliku elu õigusliku korrastatuse suunas. Kui kristlus levis paga-nate seas, siis ei pakutud seda õiguslikult määramatuna, piirangu-teta kõikelukatvusena, vaid kristlik elu tähendas just korrastatud suhteid.⁸ Seejuures vajab uue “korrastatuse” kirjeldus ka vastavat terminit.

6. EVANGELIUMI MÕISTE KASUTUSELEVÖTT

Kes sõna *evangelium* kasutusele võtsid, ei ole ilmselt kindlaks tehtav. Et see toimus Palestiinast eemal, seda kinnitab selle sõna Uues Testamendis kasutamise statistika. Nähtavasti on siin tege-mist originaalse kristliku kõneväljendiga, mille Paulus arvatavasti juba eest leidis (võimalik, et Antiookias).⁹ See, kuidas Paulus oma kirjades enamasti ilma mingi täiendava täpsustava sõnata seda

⁸ 1Kr 5:1jj astub Paulus teravalt kristliku vabaduse väära mõistmise vastu; 1Kr 6:9 ütleb Paulus: “Või te ei tea, et ülekohtused ei päri Jumala riiki?” Sellele järgneb konkreetne loetelu vastavatest pahedest.

⁹ Walter Schmithals, *Das Evangelium nach Markus*. Kapitel 1–9, 1. Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament. Bd 2. Hgg. Erich Gräßer und Karl Kertelge (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Mohn; Würzburg: Echter-Verlag, 1979), 99.

kasutas, näitab, et sõnal oli kristlikus kontekstis juba välja kujunenud rohkem või vähem kindel tähendus. Seda kõike võimaldas sõna *evangeelium* senine suhteliselt vähene kasutus. Rooma-kreeka aladel kasutati seda nimelt mitmesuguste nii privaatsete kui ka ametlike (poliitiliste), valitsejate teadete puhul.¹⁰ Samuti ei etendanud see sõna sel ajal ka juutluses mingit nimetamisväärsset rolli.¹¹ See tähendab, et oma kasutuses ei olnud sõna *evangeelium* kuigi koormatud, kuid sisaldas mitmeid sobivaid tähendusjooni, mis võimaldas seda kergesti kristlikult ümber defineerida ning kasutusele võtta. Analoogilise nähtusega on tegemist Johannese evangeeliumi proloogis kasutatud sõnaga *logos*, mis defineeriti seal ümber, väljendamaks Kristuse pre-eksistentsi.

Kui saabusid kristlikud misjonärid ja hakkasid kuulutama sõnumit Kristusest Jeesusest ning jumalavalitsusest, siis kõige selle koondmõistena sobis hästi sõna *evangeelium*. Rahvale oli see kergesti mõistetav. Kui räägiti jumalariigi evangeeliumist, siis tekkis mõtteparalleel Rooma impeeriumiga, kui räägiti Kristuse Jeesuse evangeeliumist, siis oli inimestel kerge taibata, et valitseja (keisri, kuninga) nimi oli asendatud Kristuse Jeesuse omaga, see andis ühemõttelise seotuse Jeesusega. Kõik see aitas inimestel tekitada olulistes küsimustes õigeid mõtteseoseid. Kristlikus kontekstis oli evangeelium ilmselt peagi mõistetav ka ilma laienditeta Kristuse või Jumala evangeelium.

Nii võib arvata, et paganlikus keeleruumis omandas evangeelium kiiresti tehnilise termini tähenduse väljendamaks päästesõnumit seoses ristil surnud ja surnuist üles tõusnud Jeesuse isikuga (vt nt 1Kr 15:3jj). Kuid ühtlasi hakkas evangeelium tähistama ja kirjeldama uue lepingu õigusruumi, analoogiliselt Tooraga, mis kirjeldas Siinai lepingu õigusruumi. Ning selles mõttes võidi küll

¹⁰ Vt Otto Betz, "Evangelium," *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, neubearbeitete Ausgabe; Hgg Lothar Coenen und Klaus Haacker, Bd 1. (Wuppertal: Brockhaus; Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1997, 32–441), 432.

¹¹ Koester, "Evangelium," veerg 1735; Schmithals, *Das Evangelium nach Markus*, 99.

rääkida ainult ühest evangeeliumist, et mingit teist evangeeliumi ei olegi (Gl 1:7). Selle evangeeliumi põhiline suundumus on edasi antud Pauluse kirjas galaatlastele, algussoovis: “Armudele ja rahu Jumalalt, meie Isalt, ja Issandalt Jeesuselt Kristuselt, kes andis enese meie pattude eest, et meid välja kiskuda praegusest kurjuse ajast Jumala ja meie Isa tahtmist mööda, kellele olgu kirkus igavesest ajast igavesti! Aamen” (Gl 1:3–5). Püüd seda evangeeliumi kuidagi ühendada ka Siinai lepinguga ja selle juurde kuuluva Seadusega ei andnud mingit teist evangeeliumi, vaid tulemuseks oli õiguslikult täiesti kehtetu dokument (Gl 1:7).

Evangeelium ei kujunenud päris selgelt piiritletud mõisteks. Kui üldiselt seostus see Jeesuse poolt toodud uue lepingu ja selle juurde kuuluva seadusandluse kirjeldamisega, siis hakati seda kasutama ka üldse Jeesus-pärimuste kohta. Sellest kujunes lühiväljend kristliku misjonaarse sõnumi jaoks.¹² Markus aga lõi lausa uue kirjandusžanri ja nimetas kogu oma teose evangeeliumiks.¹³ See kõik leiab oma analoogia Toora juures. Sest ega ka sõna Toora polnud sugugi päris ühemõtteline. Algses mõttes tähendas Toora kasulikku jumalikku juhatust. Hiljem tähistas see nii üksikuid seadusi kui ka kogu vanatestamentlikku seadusandlust üldse. Eriti hakati Toorat kui oskusväljendit kasutama viie Moosese raamatu kohta.¹⁴ Evangeeliumi kohta aga võib öelda, et see on siduv kuulutus Jeesusest Kristusest.¹⁵

¹² Adolf Pohl, *Das Evangelium des Markus* (Wuppertal: R. Brockhaus Verlag, 1986. – Wuppertaler Studienbibel. Ergänzungsband), 43.

¹³ Vt Udo Schnelle, *Einleitung in das Neue Testament*. 2. durchgesehene Aufgabe (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1996), 185j

¹⁴ “Tora,” *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, neubearbeitete Ausgabe; Hgg Lothar Coenen und Klaus Haacker, Bd 1. (Wuppertal: Brockhaus; Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1997), LI (51).

¹⁵ ““Evangelium” ist die verbindliche Verkündigung von Jesus Christus”, Karl Kertelge, “Die Epiphanie Jesu im Evangelium,” *Das Markus-Evangelium*. Hgg Rudolf Pesch. Wege der Forschung, Bd 411. (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1979), 279.

Nagu öeldud, tähendab ka uus leping korrastatud suhteid ja õigusseoseid. Võrreldes Siinai lepinguga, mis seostus ühe rahvaga, pidi uue lepingu toimeväli olema palju laiem. See pidi haarama kõiki rahvaid, olema kasutatav kõikide kultuuride ja olukordade juures, seepärast on mõistetav, et paljude väga konkreetsete seadus-sätete asemel, nii nagu see Siinai lepingu puhul oli, toob evangeelium ära eelkõige üldised põhimõtted. Oluline koht jääb kohaliku koguduse või koguduste piirkonna otsustele, samuti kristlikele pärimustele. Kogu kristluse leviku ja kogudusliku ning isikliku usuelu juures on olemusliku tähendusega Jeesuse poolt öeldu: “Aga Lohutaja, Püha Vaim, kelle Isa saadab minu nimel, tema õpetab teile kõik ja tuletab teile meelde kõik, mida mina teile olen öelnud” (Jh 14:26); “Aga kui tema, Tõe Vaim, tuleb, juhhib ta teid kogu tõesse, sest tema ei räägi iseenesest, vaid ta räägib, mida kuuleb, ja ta kuulutab teile tulevase asju” (Jh 16:13).

Et evangeeliumi mõistet paremini esile tuua, esitan lühidalt ekskursis *Kaks lepingut* Toora seose Siinai lepinguga ja evangeeliumi seose uue lepinguga.

EKSKURSS: KAKS LEPINGUT

1) Siinai-leping

Vanas Testamendis on kirjeldatud mitmesuguste lepingute sõlmimist. Käesoleva vaatluse puhul ei ole oluline jälgida nende kirjelduste kujunemislugu, vaid kuidas need lood olid Pühakirjas kristluse tekkimise päevil. 1Ms 21:27–30 on kirjeldatud lepingu sõlmimist Aabrahami ja kohaliku vürsti Abimeleki vahel, 1Ms 31:43jj Jaakobi ja tema äia Laabani vahel. Loomuliku osana sisaldasid lepingud selle kirjeldust, milles omavahel kokku lepiti. Kuid leping vajas ka selle kehtivuse määratlust, lepingu märki. Kui esimese näite puhul oli lepingu märgiks seitse talle, mille Abimelek pidi Aabrahamilt tõenduseks vastu võtma, siis teisel juhul oli selleks kivikangur, mis pidi olema lepingutähiseks ka tulevaste põlvede jaoks. Kuid

leping võis olla sõlmitud ka Jumala ja inimese vahel. Nii tegi Jumal pärast veeuputust lepingu Noa ja tema järglastega ning seadis seoses sellega lepingumärgiks vikerkaare (1Ms 9:11–13). Mitut puhku oli Jumal andnud Aabramile mitmesuguseid lubadusi (1Ms 12:1–3, 7: 13:13–17 jt), kuid siis sõlmis ta ka sellekohase lepingu (1Ms 15, 18–21). 1Ms 17:1jj on juttu uuest lepingu sõlmimisest Jumala ja Aabrami vahel. Tegemist oli eelmise lepingu jätkuga. Siin oli lepingu üheks märgiks nimemuutus: Aabramist sai Aabraham ja tema naisest Saaraist sai Saara (1Ms 17:5, 15); lepingu teiseks märgiks oli meesterahvaste ümberlõikamise korraldus, mille täitmine pidi jätkuma ka järgmiste põlvkondade juures (1Ms 17:9jj).

Võrreldes mitmete teiste Vanas Testamendis kirjeldatud lepingutega oli Jumala ja Iisraeli rahva vahel Siinail sõlmitud leping hoopis teise, nii öelda kõrgema tasemega. See leping pidi viima ellu Jumala ja Aabrahami ning tema järglastega sõlmitud lepingu, mille kohta on öeldud: “Mina olen nendega teinud ka oma lepingu, et ma annan neile Kaananima, nende rännakute maa, kus nad on võõrana elanud” (2Ms 6:4). Selle Siinai-lepingu juurde kuulus terve seaduste kogum, mis määras ära õigusruumi, mille piires lepingurahvas võis elada, mis reguleeris kogu ühiskondlikku ja kultuslikku elu. Siin on tähelepanuväärne, et enne lepingu sõlmimist tutvustati rahvale selle juurde kuuluvaid seadusi. Sellesse eeltutvustusse kuulusid sellised tekstid nagu: kümme käsku (2Ms 20:1jj); eeskiri altari kohta (2Ms 20:22jj); orjade seadus (2Ms 21:1jj); seadus isikuvastaste süütegude kohta (2Ms 21:12jj); seadused looma poolt tekitatud kahjude kohta (2Ms 21:28jj); seadused süütegude hüvitamise kohta (2Ms 21:37jj); kõlbluse ja usu seadused (2Ms 22:15jj); seadused inimestevahelise käitumise kohta (2Ms 23:1jj); pühade seadused (2Ms 23:14jj). Neist tekstidest on tähtsaimal kohal kümme käsku, mis on ühtlasi kogu lepingu alustekst, nagu mingis mõttes põhiseadus.

Nagu näha, oli juba nimetatud seadustega küllaltki täpselt määratletud sõlmitava lepingu õigusruum. Hiljem lisandusid sinna

veel mitmesugused seadused, korraldused, määrused jne, mis aga lähtusid lepingu üldisest põhimõttest. Eelkõige käsitlesid need kultusega seotud küsimusi, aga ka paljut muud. Peaaegu kogu Kolmas Moosese raamat on täis mitmesuguseid seadusi ja korraldusi.

Pärast seda, kui rahvale oli lepingut tutvustatud ja kui rahvas oli tunnistanud selle sobivaks (2Ms 24:1–3), toimus lepingu sõlmimine. Selleks ehitas Mooses esmalt altari ja korraldas ohvrite toomise (2Ms 24:4–5). Järgneva kohta on kirjutatud: “Ja Mooses võttis poole verest ning pani kausikestesse, aga teise poole verest ta piserdas altarile. Siis ta võttis seaduseraamatu ja luges rahva kuuld. Ja nad ütlesid: “Kõik, mida Issand on käskinud, me teeme ja võtame kuulda!” Ja Mooses võttis verd ning piserdas rahva peale, öeldes: “Vaata, see on selle lepingu veri, mille Issand teiega on teinud kõigi nende sõnade põhjal!”” (2Ms 24:6jj). Sellega oli leping sõlmitud, ühtlasi on siin näha õiguslik piir *enne* ja *nüüd* vahel.

2) Uus leping

Ka Jumala ja inimeste vahelise uue lepingu puhul on tegemist niioelda kõrgema taseme lepinguga. Ettevalmistused selle sõlmimiseks algasid juba Siinai-lepingu päevil. Sajandeid varem kuulutasid prohvetid, et Jumal tahab inimestega sõlmida uue lepingu. Sellega seoses on paljuütlev kuulutus Jr 31:31–33:

Vaata, päevad tulevad, ütleb Issand, mil ma teen Iisraeli sooga ja Juuda sooga uue lepingu: mitte selle lepingu sarnase, mille ma tegin nende vanematega sel päeval, kui ma võtsin nad kättpidi, et viia nad välja Egiptusemaalt – selle mu lepingu nad murdsid, kuigi ma olin nad võtnud enese omaks, ütleb Issand –, vaid leping, mille ma teen Iisraeli sooga pärast neid päevi, ütleb Issand, on niisugune: ma panen nende sisse oma Seaduse ja kirjutan selle neile südamesse; siis ma olen neile Jumalaks ja nemad on mulle rahvaks.

Kui Jeesus tuli, siis hakkas ta tutvustama uue lepingu põhimõtteid, ta hakkas kuulutama Jumala evangeeliumi (Mk 1:15). Jeesus ise

elas veel vana lepingu all (Gl 4:4), kuid ta kuulutas juba uut. Jeesus ei tulnud Seadust tühistama, vaid seda täitma (Mt 5:17), kuid ühtlasi tuli ta tooma uut lepingut.

Kui Uues Testamendis räägitakse, et me ei ole enam Seaduse all, siis ei tähenda see mingit seadusetust. Ka uue lepingu juurde kuulub hulk õigussätteid, mis määravad uue lepinguga moodustatud õigusruumi. Lihtsalt Moosese kaudu antud Seadus uue lepingu osalistele ei kehti. Uue lepinguga seotud inimesed ei asu Siinai-lepingu õigusruumis, vaid evangeeliumiga kirjeldatud õigusruumis. Seega on õigusruum täiesti teine. See, et eri õigusruumides võib olla sarnase või isegi sama sõnastusega seadusi, ei tähenda, nagu oleks tegu sama seadusega. Nt võivad Euroopa Liidu maadel teatud seadused oma sõnastuses täiesti kattuda, kuid need on ometi eri maade seadused.

Tänapäevases kõikelubatavuse kontekstis olgu meenutatud, et ka uue lepingu seadustikus on karistusseadused, mis teatud puhkudel on vähemalt sama karmid kui Moosese seaduses (vt nt juhtumit Ap 5:1–11). Samuti on Uues Testamendis öeldud, et *kes seda või seda teeb, ei päri taevariiki* (vt nt Gl 5:19–21).

Uue lepingu puhul on väga oluline see õiguslik alus, millele kogu leping toetub. Selleks on Kristuse Jeesuse ristisurm ja surnuist ülestõusmine. Seda mõtet on mõneti varieeruvus sõnastuses Uues Testamendis esitatud korduvalt (vt nt 1Kr 15:3jj; Rm 4:24j; Ap 10:39–43 jt). Nii nagu Siinai-lepingul, on ka uuel lepingul oma märk. Selle andis Jeesus ise enne oma surma jüngritega viimasel ühisel söömaajal. 1Kr 11:23–25 annab Paulus edasi varakristliku pärimuse: “Sest mina olen Issandalt saanud, mida ma olen andnud teilegi: et Issand Jeesus sel ööl, mil tema ära anti, võttis leiva, tänas, murdis ja ütles: “See on minu ihu, mis teie eest antakse. Tehke seda minu mälestuseks!” Selsamal kombel võttis ta ka karika pärast õhtusöömaega ja ütles: “See karikas on uus leping minu veres. Nii sagedasti kui te sellest joote, tehke seda minu mälestuseks!””

Kuidas toimub lepinguga liitumine. Moosese kaudu antud lepingu puhul jäi kehtima Aabrahamile antud lepingumärk – ümberlõikamine. Kui pagan tahtis sellesse lepingusse astuda, siis oli veel mitmeid riitusi lisaks, mida tuli täita. Uue lepinguga saab liituda usu kaudu. Selleks pole vaja mingit erilist riitust. Tuleb vaid uskuda ja usaldada, et Jeesuse ristisurm ja ülestõusmine on inimese päästmise õiguslikuks aluseks. Sellepärast ongi usul kristluses nii otsustav tähendus ja koht. Muidugi tähendab uue lepinguga liitumine ka enda senisest olukorrast aru andmist, patu tundmist ja meeleparandust. Kuid otsustav on see, mida Kristus on inimese päästmiseks teinud.

Kui võrrelda mõlema lepingu õigusvõimet, siis uue lepingu õigusvõime on esimese lepingu omast võrratult suurem. Seda väljendavad ka Jeesuse sõnad “Sest ma ütlen teile: Kui teie õigus ei ole märksa suurem kui kirjatundjate ja variseride oma, siis te ei saa taevariiki!” (Mt 5:20). Kirjatundjate ja variseride õiguseks oli Siinai-lepingu õigus. Kuid Jeesuse sõnade kohaselt ei piisa sellest, et pääseda jumalariiki.

Ekskursi lõpp.

KOKKUVÕTE

Eelneva analüüsi kohaselt võeti evangeeliumi mõiste kristlikku kasutusse pagankristlaste poolt. Tegemist on religiooniõigusliku ametliku sõnumiga, millel on jumalik autoriteet ja Jumala tagatis. Sõnaga *evangeelium* kirjeldatakse õigusruumi, mis on määratletud uue lepinguga ja selle juurde kuuluvate õigusaktidega; sellega tähistatakse nii uut lepingut kui ka selle juurde kuuluvaid õigussätteid, n-ö uut seadust, samuti sinna juurde kuuluvaid kirjeldusi. Kuid *evangeeliumiga* hakati tähistama ka koguduse poolt tunnustatud Jeesus-pärimusi ning vastavat uut žanrit.